

ЭКОЛОГИК ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ИЛМИЙ- АМАЛИЙ АСОСЛАРИ

Hamraboyev Ihomjon Sotvoldiyevich

Andijon viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi
o'quv markazi katta o'qituvchisi

mr.kholmatov1986@mail.ru Tel: +99897-994-04-43

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20839491>

Аннотация

Мазкур мақолада экологик фавқулодда вазиятларнинг назарий асослари, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ҳамда атроф-муҳит ва аҳоли саломатлигига кўрсатадиган таъсири таҳлил қилинган. Экологик хавфларнинг юзага келишида антропоген ва табиий омилларнинг ўрни ёритилган. Шунингдек, экологик хавфсизликни таъминлаш, фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларнинг салбий оқибатларини камайтиришга қаратилган илмий-амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: экологик хавфсизлик, фавқулодда вазият, атроф-муҳит, антропоген таъсир, иқлим ўзгариши, экологик мониторинг, барқарор ривожланиш.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы экологических чрезвычайных ситуаций, причины их возникновения и влияние на окружающую среду и здоровье населения. Проанализирована роль антропогенных и природных факторов в формировании экологических рисков. Разработаны научно-практические рекомендации по предупреждению экологических чрезвычайных ситуаций и снижению их негативных последствий.

Ключевые слова: экологическая безопасность, чрезвычайная ситуация, окружающая среда, антропогенное воздействие, изменение климата, экологический мониторинг, устойчивое развитие.

Abstract

This article examines the theoretical foundations of environmental emergencies, their causes, and their impact on the environment and public health. The role of anthropogenic and natural factors in environmental risk formation is analyzed. Scientific and practical recommendations aimed at preventing environmental emergencies and mitigating their consequences are proposed.

Keywords: environmental safety, emergency situations, environmental pollution, climate change, ecological monitoring, sustainable development.

Кириш. Жаҳон миқёсида экологик муаммоларнинг кучайиши инсон хавфсизлиги ва барқарор тараққиётга жиддий таҳдид солмоқда. Атроф-муҳитнинг ифлосланиши, иқлим ўзгариши, табиий ресурслардан самарасиз фойдаланиш ва саноат фаолияти натижасида экологик фавқулодда вазиятлар сони ортиб бормоқда. Бундай вазиятлар иқтисодий тараққиётга, аҳоли саломатлигига ва экотизим барқарорлигига салбий таъсир кўрсатади.

Ўзбекистонда ҳам экологик хавфсизликни таъминлаш давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Айниқса, Оролбўйи ҳудудидаги экологик муаммолар, сув ресурслари танқислиги ва атмосфера ҳавосининг ифлосланиши экологик хавфларнинг долзарблигини янада оширмоқда.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси

Экологик хавфсизлик ва фавқулодда вазиятлар масалалари бўйича кўплаб маҳаллий ва хорижий олимлар илмий тадқиқотлар олиб борганлар. Жумладан, экологик хавфларни баҳолаш, атроф-муҳит мониторинги ва барқарор ривожланиш муаммолари бўйича илмий ишлар муҳим аҳамиятга эга. Бироқ замонавий иқлим ўзгариши шароитида экологик фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш механизмларини янада такомиллаштириш зарурати сақланиб қолмоқда.

Тадқиқот мақсади ва вазифалари

Тадқиқотнинг мақсади экологик фавқулодда вазиятларнинг келиб чиқиш сабабларини таҳлил қилиш ҳамда уларнинг олдини олиш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот вазифалари:

- экологик фавқулодда вазиятларнинг назарий жиҳатларини ўрганиш;
- уларнинг асосий келиб чиқиш омилларини таҳлил қилиш;
- экологик хавфларни баҳолаш усулларини кўриб чиқиш;
- профилактик чора-тадбирлар бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот жараёнида тизимли таҳлил, қиёсий таҳлил, статистик маълумотларни умумлаштириш, индукция ва дедукция усулларидан фойдаланилди. Шунингдек, экологик хавфсизлик соҳасидаги миллий ва халқаро меъёрий ҳужжатлар таҳлил қилинди.

Асосий қисм

Экологик фавқулодда вазият тушунчаси ва таснифи

Экологик фавқулодда вазият — инсон фаолияти ёки табиий жараёнлар таъсирида атроф-муҳит ҳолатининг кескин ёмонлашиши ҳамда аҳоли ҳаёти ва саломатлиги учун хавф туғдирувчи ҳолатдир.

Уларни шартли равишда қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

1. Табиий хусусиятга эга фавқулодда вазиятлар;
2. Техноген хусусиятга эга фавқулодда вазиятлар;
3. Биологик-экологик фавқулодда вазиятлар;
4. Комплекс экологик хавфлар.

Экологик фавқулодда вазиятларнинг келиб чиқиш сабаблари

Антропоген омиллар

Экологик хавфларнинг асосий қисми инсон фаолияти билан боғлиқ.

Булар:

- саноат чиқиндиларининг кўпайиши;
- атмосферага зарарли моддалар чиқарилиши;
- сув ҳавзаларининг ифлосланиши;
- маиший чиқиндилар муаммоси;

- ўрмон ресурсларининг қисқариши;
- ер ресурсларининг деградацияси.

Саноат корхоналари томонидан ҳавога чиқариладиган карбонат ангидрид, олтингугурт оксидлари ва азот бирикмалари экологик мувозанат бузилишига сабаб бўлади.

Табиий омиллар

Экологик фавқулодда вазиятларнинг юзага келишида табиий омиллар ҳам муҳим ўрин тутди:

- зилзилалар;
- сел ва сув тошқинлари;
- қурғоқчилик;
- кучли шамоллар;
- ер кўчишлари;
- чўлланиш жараёнлари.

Иқлим ўзгариши ва экологик хавфлар

Глобал иқлим ўзгариши ХХI асрнинг энг муҳим экологик муаммоларидан бири ҳисобланади. Ҳароратнинг кўтарилиши, музликларнинг эриши ва экстремал об-ҳаво ҳодисаларининг кўпайиши табиий офатлар хавфини оширмоқда.

Ўзбекистон шароитида сув ресурсларининг қисқариши ва қурғоқчилик хавфи ортиши қишлоқ хўжалиги ҳамда озиқ-овқат хавфсизлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Экологик фавқулодда вазиятларнинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари

Экологик хавфлар:

- аҳоли саломатлиги ёмонлашишига;
- меҳнат унумдорлиги пасайишига;
- иқтисодий зарарлар ортишига;
- биохилма-хиллик қисқаришига;
- ижтимоий муаммолар кучайишига сабаб бўлади.

Айниқса, атмосфера ҳавосининг ифлосланиши нафас олиш тизими касалликларининг кўпайишига олиб келади.

Экологик фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш механизмлари

Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

1. Экологик мониторинг тизимини такомиллаштириш

Замонавий рақамли технологиялар ва геоахборот тизимлари асосида мониторинг олиб бориш экологик хавфларни эрта аниқлаш имконини беради.

2. Яшил иқтисодиётга ўтиш

Қайта тикланувчи энергия манбаларидан кенг фойдаланиш атмосфера ифлосланишини камайтиради.

3. Чиқиндиларни бошқариш тизимини модернизация қилиш

Чиқиндиларни саралаш ва қайта ишлаш корхоналарини кўпайтириш зарур.

4. Экологик таълимни ривожлантириш

Барча таълим босқичларида экологик маданиятни шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

5. Қонунчиликни такомиллаштириш

Экологик хавфсизлик соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни халқаро стандартлар асосида такомиллаштириш лозим.

Илмий янгилик

Тадқиқотда экологик фавқулодда вазиятларнинг келиб чиқиш сабаблари тизимли таҳлил қилиниб, уларнинг олдини олиш бўйича комплекс ёндашув таклиф этилди. Экологик мониторинг, яшил иқтисодиёт ва аҳоли экологик маданиятини ошириш ўртасидаги ўзаро боғлиқлик асосланди.

Хулоса

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, экологик фавқулодда вазиятларнинг асосий қисми инсон фаолияти билан боғлиқ бўлиб, уларни камайтиришда профилактик чора-тадбирлар муҳим аҳамиятга эга. Экологик мониторингни кучайтириш, қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантириш, чиқиндиларни самарали бошқариш ва экологик таълимни такомиллаштириш орқали экологик хавфларни сезиларли даражада камайтириш мумкин.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ўзбекистон Республикасининг Экологик кодекси. – Тошкент, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонуни.
3. Одилов Қ. Экология ва атроф-муҳит муҳофазаси. – Тошкент: Фаң, 2022.
4. Абдурахмонов А.А. Экологик хавфсизлик назарияси. – Тошкент, 2021.
5. United Nations Environment Programme. Global Environment Outlook Reports.
6. Intergovernmental Panel on Climate Change. Climate Change Assessment Reports.
7. United Nations. Sustainable Development Goals Report.
8. Норбоев Б. Экология ва барқарор ривожланиш. – Тошкент, 2020.
9. Экологик мониторинг асослари. Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2021.
10. Замонавий экологик муаммолар ва уларнинг ечимлари. Илмий мақолалар тўплами. – Тошкент, 2024.